

DÎVÂNÜ LÜGÂTİ’T-TÜRK’TE FİLDEN FİİL YAPAN EKLERİN FONKSİYONLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME *

Osman TÜRK¹

Fatma KOÇ²

Öz

Dîvânü Lügâti’t-Türk, Türk milletinin sahip olduğu dil, din, ideoloji, gelenek, görenek, ilim, kültür ve medeniyet değerlerini yansıtan bir dil yadigârıdır. Kaşgarlı Mahmut bu eseri hem dilcilik hem de sosyolog kimliğiyle kaleme almış ve Türk dünyasına kazandırmıştır. Zengin bir mirası yansıtan bu eser, birçok disipline hitap etmiş ve bilim insanlarının çalışmalarına kaynaklık etmiştir. Dîvânü Lügâti’t-Türk, Türk dilinin bilinen ilk sözlüğü olma özelliği taşımakla birlikte onu sadece sözlük olarak addetmek doğru olmaz. Kaşgarlı Mahmut bu müstesna eseri; Türklerin yaşadıkları coğrafyaları dolaşarak onların dilini, kültürünü, toplumsal yapısını, değerlerini kayıt altına alarak Türk dünyasına kazandırmıştır. Kaşgarlı, Dîvân içerisinde 8000’e yakın Türkçe sözcüğün Arapça karşılığını vermiştir. Eser sadece sözlükbilim yönüyle değil gramer ve söz varlığı noktasında da Türk diline ait birçok dil malzemeyi ihtiva etmektedir. Çalışmamızda eserde yer alan fiilden fiil yapan ekler tespit edilmiş ve eklerin fonksiyonları örneklerle izah edilmiştir. Ayrıca eklerin fonetik farklılıklar sonucunda kazandığı farklı görünümde de açıklamalara eklenmiş olup eklerin işlek olma durumları ve diğer değerlendirmeler tablo şeklinde ifade edilmiştir.

Anahtar Kelime: Dîvânü Lügâti’t-Türk 1, Kaşgarlı Mahmut 2, Fiilden Fiil Yapan Ekler 3, Fiilden Fiil Yapan Eklerin Fonksiyonları 4.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, osmanturkgau@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9379-6225.

² Dr. E-posta: kocfatma2708@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2736-5459.

**TITLE OF THE STUDY IN TURKISH-SHOULD BE WRITTEN IN BOLD, ALL
CAPITAL LETTERS, MIDDLE TO PAGE**

Abstract

Dîvânü Lügâti't-Türk, is a language heirloom that reflects the language, religion, ideology, tradition, science, culture and civilization values, of the Turkish nation. Kaşgarlı Mahmut wrote this work both as a linguistic and as a sociologist and brought it to the Turkish world. This work, which reflects a rich heritage, has addressed many disciplines and has been a source fort he work of scientists. Although Dîvânü Lügâti't-Türk is the first known dictionary of the Turkish language, it would not be correct to consider it only as a dictionary. Kaşgarlı Mahmut has this exceptional work; he traveled around the geographies where Turks lived and recorced their language, culture, social structure and values and brought them to the Turkish world. Kaşgarlı gave the Arabic equivalent of nearly 8000 Turkish words in the Dîvan. The work contains many linguistic materials belonging to the Turkish language not only in terms of lexicography but also in terms of grammar and vocabulary. In our study, the suffixes that make verbs from the verb in the work have been determined and the functions of the suffixes have been explained with examples. In addition, the different appearances of the affixes as a result of phonetic differences were added to explanations and the affixes being busy and other evaluations were expressed in the form of table.

Keywords: Dîvânü Lügâti't-Türk 1, Kaşgarlı Mahmut 2, Verb Suffixes 3, Functions of Verb Suffixes 4.

GİRİŞ

Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan Dîvânü Lügâti't-Türk, Türklerin dil ve kültür dünyasına damga vuran nadide eserlerindedir. Eserde birçok lehçeye ait söz varlığı bulunmaktadır. Türk dilinin bilinen ilk sözlüğü olma özelliğinin yanı sıra içerisinde birçok diyalektin bulunması bakımından da oldukça büyük önem taşımaktadır. Eser, sadece Türk dili ve edebiyatı alanına münhasır olmayıp sosyoloji, halk bilimi, coğrafya vb. birçok alana kaynaklık etmektedir.

Eser, Türk dilinin 11. yüzyıldaki dil özelliklerini, lehçe ve ağız farklılıklarını, ses ve yapı bilgisini anlatan bir dil bilgisi kitabı; halk bilimine ve edebiyatına malzeme kazandıran zengin bir kaynak; kişi, boy, yer adları bakımından bir bilgi dağarcığı; çağın cemiyet yapısını siyasî, iktisadî, kâinat anlayışı yönüyle tanıtan bir sosyoloji mecmuası olarak da anılabilir (Kaçalın, 2008, s. 46).

Bir dil kendi varlığını, ortaya koyduğu eserlerle ispatlar. İnsanların yaşadığı toplum yapısıyla bağlantılı olarak bir yaşayış şekli ve dil yapısı vardır. Eser, Türklerin köklü geçmişine ayna tutan bir belge niteliğindedir. Türklerin toplum yaşamını ve toplumsal değerlerini ortaya koyması açısından sosyolojik bir yönü de bulunmaktadır. Dilin kendine mahsus gereksinimleri ve koşulları ile kendi çevresini ve yönünü belirler (Türk, 2020, s. 323).

Dîvânü Lügâti't-Türk; ilk sözlük, ilk gramer kitabı, ilk harita olması özelliklerinin yanı sıra eser Türk toplum yaşantısına ait ilklerle de ön plana çıkmıştır (Yavuz, 2013, s. 346). Toplum

içinde zamana bağlı olarak değişmeyen kültürel değerleri ve kodları ihtiva etmektedir. Eser; Türklerin dil, din, siyaset, toplum ve diğer değerlerinin içeriğini yansıtması açısından da oldukça önemlidir. Bir ulusa ait olan değerler bütünü dil vasıtasıyla gelecek nesillere aktarılır (Türk & Koç, 2021, s. 21).

Kaşgarlı Mahmut'un, Dîvânü Lügâti't-Türk adlı eserinde Türkçenin fonoloji, morfoloji, leksikoloji, sentaks alanlarına dair birçok malzeme rahatlıkla bulunabilmektedir. Fonoloji ve morfoloji noktasında Türkçenin o döneme ait gramer bilgilerini, leksikoloji alanında o dönemde kullanılan söz varlığı ve bu söz varlığının zeminini teşkil eden zihniyet, sentaks alanında ise o dönemdeki cümle bilgisine ulaşılmaktadır. Buna bağlı olarak eser sadece dönemselsel bir içerik değil kendi dönemini aşan bir niteliğe sahip olmuştur. Böylesine zengin bir kültürel birikimi yansıtan bu eserin birden fazla disipline hitap etmesi ve çalışma alanı olarak görülmesi ise gayet doğaldır.

Türkçe fiil yapıları açısından oldukça zengin bir dildir. Dolayısıyla fiilden fiil yapan eklerin fiil türetme noktasındaki önemi büyüktür. Çünkü bir dil içerisinde söz varlığının zengin olması sözcüklerden sözcük türeten eklerin varlığına da bağlıdır. Söz varlığı içerisinde fiiller ve fiillerin oluşturduğu yapılar oldukça önem taşır (Koç, 2020, s. 196).

Türkçede yapım eklerinin tanımı ve eklerin işlevleri birtakım dilciler tarafından şu şekillerde ifade edilmiştir:

Korkmaz'a (Korkmaz, 2017, s. 110) göre bu ek isim veya fiil kök-gövdelerine gelerek yeni isim veya fiil yaptığını ifade eder. Ayrıca yapım eki almış kelimeleri, türemiş kelimeler olarak niteler ve bu yolla yeni kelimeler türetildiğini belirtir.

Ergin'e (Ergin, 2009, s. 123) göre yapım eklerinin, eklendikleri kök veya gövdelerde anlam değişikliği yaptığını ifade etmiştir.

Gencan'a (Gencan, 1979, s. 59) göre yapım ekinin sözcüğün anlamını ve şeklini değiştiren bir ek türü olduğunu ifade etmiştir.

Yapım eklerini addan ad, addan fiil, fiilden ad, fiilden fiil türeten ekler olarak sınıflandıran Korkmaz (Korkmaz, 2017, s. 110), bu bölümde yapım eki olarak nitelendirdiği eklerin şekillerine yer verir ve bu sınıflandırmanın sadece Türkiye Türkçesinde değil Türk dilinin bütününde geçerli olduğunu söylemiştir.

Banguoğlu (Banguoğlu, 2015, s. 149) üretim eklerini sınıflandırırken eklendikleri ve ürettikleri kelimenin türünü göz önünde bulundurmıştır: isme ek isim, isme ek fiil, fiile ek isim, fiile ek fiil.

Yapım eklerinin işlevleri noktasında dilcilerin ortak görüşü, bu eklerin eklendiği sözcüğün anlamını değiştirmesi olmuştur. Yapım ekleri eklendiği sözcükleri tür, yapı ve anlam bakımından değiştirebilir.

Çalışmada Dîvânü Lügâti't-Türk'te yer alan fiilden fiil yapan ekler tespit edilmiş olup bu ekler fonksiyonlarına ve işlek olma durumlarına göre analiz edilmiştir.

1. DÎVÂNÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK'TE FİLDEN FİİL YAPAN EKLERİN FONKSİYONLARI

Eserde tespit edilen fiilden fiil yapan ekler şöyledir:

-(İ)t- : Hacıeminoğlu'na göre *-(I)t-* eki bir eylemi geçişli hâle getirmek ya da geçişli fiilleri ettirgen yapmak için kullanılır: *bedüt-* “büyütmek”, *belgürt-* “belirtmek, ortaya çıkarmak”, *tamıt-* “damlatmak”, *yüksetti* “yükseltti”, *yügürtti* “koşturdu”, *yolırttı* “alevlendirdi, parlattı”, *arıttı* “temizledi”, *açıtı* “ekşitti”, *usıttı* “susattı”, *ulıttı* “inletti”, *erütti* “eritti”, *olğuttı* “oturttu”, *üdretti* “çoğalttı”, *subıttı* “uzattı”, *saçıtı* “dağıttı”, *suçıttı* “sıçrattı”, *sızıttı* “eritti”, *sökıttı* “çöktürdü”, *kepıttı* “kuruttu”, *kerıttı* “havlattı”, *bekıttı* “sağlamlaştırdı”, *bükıttı* “ağrıttı”, *tütetti* “tüttürdü”, *tarıttı* “daralttı”, *törütti* “yarattı”, *terıttı* “kaçırdı”, *argurt-* “yordurmak”, *bitit-* “yazdırmak”, *keçset-* “geçmek umudunda bulundurmak”, *kölit-* “gömdürmek”, *saçıt-* “saçtırmak”, *sevıt-* “sevdirmek”, *yülıttı* “ettirdi”, *yunğlattı* “kırkıttı”, *yörgetti* “sardırdı”, *yelpıttı* “kovdurttu”, *yazlattı* (yazı: açık arazi, ova) “yaylattı”, *yanşattı* (yaşın: şimşek) “çaktırdı”, *opıttı* “gizletti”, *okıttı* “okuttu”, *azıttı* “kaybettirdi, şaşırttı”, *anıttı* “hazırlattı”, *agıttı* “çıkarttı”, *ötetti* “sıkıntıya sokturdu”, *ögıttı* “öğüttü”, *yorıttı* “yürüttü”, *udıttı* “uyuttu”, *uşattı* “ufalattı”, *ulattı* “bağlattı”, *unattı* “razı ettirdi”, *esıttı* “gerdirtti”, *ekıttı* “ektirdi”, *artıttı* “bozdurdu”, *okıttı* “ok attırdı”, *ügrıttı* “sallattı”, *üpletti* “yağmalattı”, *üklıttı* “arttırdı”, *ikletti* “çiğnetti”, *imlettim* “belirttim”, *çapıttı* “saldırdı”, *sapıttı* “sallattı”, *süçıttı* “tatlandırdı”, *sarıttı* “sardırdı”, *sorıttı* “emdirdi”, *sırıttı* “diktirdi”, *keçıttı* “geçirtti”, *küçetti* “koydurdu”, *kiçıttı* “kaşıttı”, *kezıttı* “gezdirdi”, *kölıttı* “gömdürdü”, *könıttı* “düzeltti”, *bödıttı* “ettirdi”, *töşetti* “döşetti”, *tişetti* “biletti”, *toqıttı* “vurdurdu”...

-r- : -r- eki ettirgen yapan bir ektir: *ötür-* “hatırlatmak”, *egirdi* “kuşattı, egirdi”, *keçürdi* “geçirdi”, *taturdı* “tattırdı”, *tetürdi* “söyletti”, *kütürdi* “güttürdü”, *köyürdi* “yaktırdı”, *siturdı* “kırdırdı”, *üşkürdi* “kışkırttı”, *eskirdi* “eskitti”...

-A- : Hacıeminoğlu'na göre -A- eki fiil kök ve gövdelerine gelerek tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir. Eylemin sürekli ve mükerrer olduğunu gösterir: *kama-* “kamaşmak”, *kama-* “kamaşmak”, *yop* “hile, aldatmak”, *yopa-* “savsaklamak, üzerine düşeni yapmamak”...

-Ar- : -Ar eki pek işlek olmayan ektir. Ettirgen fiiller yapmaktadır. *Çık-* “çıkarmak”, *çık-**ar*** “çıkarmak”, *munguk-* “sıkıntılanmak”, *munguk-**ar*** “bunaltmak”, *keter-* “kaldırmak”...

-d-/-z-: Hacıeminoğlu'na göre -d-/-z- eki Eski Türkçe'de bir pekiştirme ekidir. Daha sonraki devirlerde -d- ve -y- olarak inkişaf etmiştir. Bu ek önceleri pekiştirme görevinde bulunduğu hâlde sonraları kökteki anlam aşınmasını gidermek üzere kullanılmıştır *Bu-* “donmak”; *buz-*, *bud-* “donmak, donarak ölmek”, *kö-* “görmek”; *köd-* “görmek”, *küd* “korumak, beklemek”, *yo-* “yok etmek”; *yod-* “mahvetmek, silmek”, *yü-* “yüklemek”; *yüd-* “yüklemek”, *kod-* “koymak” *tod-* “doymak”, *ked-* “giymek”, *yad-* “yaymak”...

-(U)r-: Hacıeminoğlu'na göre -(U)r- eki de geçişsiz bir fiil geçişli yapılmak istenirse ikinci kişiye buyurma kipinin sonuna getirilerek yapılmaktadır. Aynı zamanda çeşitli tabanlardan ettirgen fiiller de yapar: *Ol anı kaçurdı* “kaçırdı”, *Ol anı keçürdi* “geçirdi”, *todur-* “doyurmak”, *aytur-* “söyletmek”, *taturdı* “tattırdı”, *saturdı* “saydırdı”, *kütürdü* “güttürdü”, *köyürdi* “yaktırdı”, *öpürdi* “yudumlattı”, *ötürdi* “öttürdü”, *öçürdi* “söndürdü”, *üdürdi* “seçtirdi”, *bütürdi* “iyileştirdi”, *aytur-* “söyletmek”, *baturdı* “batırdı”, *tütürdi* “yakalattı”, *kedürdi* “giydirdi”, *bışurdı* “pişirdi”, *saşurdı* “dizmek”, *kagurdı* “kavurdu”, *sümürdi* “yudumladı”, *kemürdi* “kemirdi, emdi”, *çökürdi* “çöktürdü”, *tomurdı* “kesti, tomruk yaptı”, *çomurdı* “daldırdı”, *ewürdi tewürdi* “evirdi çevirdi”, *kagurdı* “kavurdu”, *sıgurdi* “sığdırdı”, *sugurdı* “yudumladı”, *kuturdı* “haddini aştı, sınırların ötesine geçti”, *kopurdı* “kaldırdı”, *köpürdi* “köpürdü”, *bütürdi* “iyileştirdi”, *basurdı* “bastırdı”, Oğuzlar bazı kere *r* yerine *z* getirirler: *Ol tawar alduzdi*. “O malı aldırdı.” Bir örnekte de -z- eki dönüşlü fiil teşkil etmektedir. (Bu fiilin *tö-* kökünden -z- ile genişlemiş olduğu Batı Türkçesi'nin Anadolu sahasında aynı mânâ ve yaygın şekilde kullanılan *döy-* “tahammül etmek, katlanmak” mastarının mevcudiyetinden anlaşılmaktadır. Eğer Eski Türkçe'de bir *tö-* kökü bulunmasaydı; bugün Türkiye Türkçesi'nde *döy-* şekline rastlanılmazdı. Çünkü Türkçe'de buna benzeyen

buy-, doy-, koy- gibi bütün fiillerde *-y-*'nin eski *-d-* ekinin inkişâfıyla meydana geldiği kesin olarak bilinmektedir.)

-Dir-/DUr-: Hacıeminoğlu'na göre *-Dir-/Dur-* ekinin temel ilkesi, ya geçişsiz eylemleri geçişli hâle getirmek ya da çifte geçişliliğe sahip kelimeler türetmektir. Edenlerden biri icra edilecek işi emrederken, bir diğeri bu emir doğrultusunda işi icra eder. *Ol manga suw içtürdi.* "O, bana su içirdi." *köndür-* "göndermek", *kondur-* "kondurmak", *körüntür-* "göstermek", *kültür-* "güldürmek", *satur-* "saydırmak", *öptür-* "öptürmek", *attur-* "attırmak", *öttür-* "öttürmek", *ettür-* "emrettirmek", *açtur-* "açtırmak", *artur-* "arttırmak"... Necmettin Hacıeminoğlu'na göre bu ek iki ekin birleşmesinden oluşmuştur. Esasen geçişli ve ettirgen fiiller teşkil eden *-t-* eki, muhtemelen ya heceleme esnasındaki yanlış bölünme sebebiyle (*artur-* "arttırmak" fiilinin *ar-tur-* şeklinde hecelenmesi gibi) ortaya çıkmıştır. (Karahanlı Türkçesi Grameri) *eztür-* "deri ya da toprak üzerindeki herhangi bir yarığı ya da çizgiyi anlatan kelime", *üztür-* "kopturmak, kestirmek", *astur-* "astırmak", *estür-* "savrulup ayrıştırılan her tahıl için kullanılır", *eştür-* "kök biçimi katmerlenmiş te'yle eşittürdü'dir, işittirmek", *aqtur-* "aktırmak", *uqtur-* "anlamayı sağlattırmak", *ektür-* "ektirmek", *egtür-* "eğdirmek", *ögtür-* "övdürmek", *üktür-* "biriktirmek", *altur-* "aldırmak", *tiltür-* "kestirmek", *suttur-* "tükürmesini sağlamak", *çigtür-* "sıkıştırmak", *tantur-* "inkâr ettirmek", *seştür-* "çözdürmek", *sürtür-* "sürdürmek", *tuntur-* "kapattırmak", *költür-* "bağlattırmak", *sıqtur-* "sıktırmak", *sattur-* "sattırmak", *kirtür-* "girdirmek", *ıldur-* "indirmek", *üştür-* "deldirmek", *kurtur-* "kazıtmak"...

-(Dr)/-(Ur)-: Hacıeminoğlu'na göre *-(Dr)/-(Ur)-* ekiyle geçişli şekle dönüştürmede yine fiile bu ekler getirilir. Bu ek fiilden isim yapan *-g* eki üzerine önce *-ı/-i/-u/-ü-*; sonra da *-r-* fiil yapma eklerinin gelmesiyle kurulmuştur *Er atın turgurdi.* "Adam atını zayıflattı." *Yağ ergürdi.* "Adam yağ eritti." *Tengri tirgürdi.* "Tanrı diriltti." Bu ekin diğer bir görevi aslında geçişsiz fiiller türetmektir. Anlamı işi işlemek ve gerçekten yapmaya niyet eylemek ise de bu işte yavaş yavaş, azar azar yapılmak anlamı vardır: *Aşıç taşgurdi* "tencere taşayazdı" *argur-* "yormak", *sızgur-* "sızdırmak", *tirgür-* "diriltmek", *süsgür-* "süsmek istemek", *todgur-* "doyurmak", *turgur-* "durdurmak", *tazgur-* "kelleşmek", *tozgur-* "toz kalkacak duruma gelme", *kurgur-* "kurumak", *odgur-* "uyandırmak", *ötgür-* "geçirmek", *tuşgur-* "buluşmak" *talgur-* "kopmak", *tüzgür-* "düzleşmek", *kedgir-* "ileri atılmak", *mangır-* "bandırmak", *kelgir-* "gelmek istemek", *toşgur-* "doldurmak", *taşgur-* "taşırmaq, taşayazmak", *qamgir-* "indirmek", *kolgir-* "isteyeyazmak", *sızgur-* "zayıflatmak"...

-gAr- : Hacıeminoğlu'na göre *-gAr-* eki geçişsiz fiil tabanlarından geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiiller teşkil eder: *İçger-* “içeri girmek”, *taşgar-* “dışarı çıkmak”, *argar-* “yormak”, *kezger-* “geze getirmek”, *könger-* “düzeltmek”, *odgar-* “uyandırmak”, *angar-* “yemin ettirmek”, *edger-* “kulak asmamak”, *uwutgar-* “utandırmak”, *tolgar-* “dolmak”, *sangar-* “saymak”, *qutgar-* “kurtarmak”...

1.1. Edilgen Eylemler

-(I)l-/-(U)l- : Önce *-(I)l-/-(U)l-* eki ile edilgen biçime dönüşen eylemleri ele alalım: *Ya kuruldu*. “yay kuruldu.” *Atıldı*, *otaldı* “kesildi”, *ütüldü* “yakıldı”, *itildi*, *adıldı* “ayıldı”, *ıdıldı* “serbest bırakıldı”, *oruldı* “biçildi”, *ürüldü* “şişirildi”, *erildi* “sarsıldı”, *azıldı* “şaşırdı”, *esildi* “gerildi”, *uşaldı* “ufalandı”, *eşüldü* “örtüldü”, *bitildi* “yazıldı”, *alkal-* “alkışlanmak”, *tepidi* “tekmelendi”, *topuldu* “çıkartıldı”, *tapıldı* “bulundu”, *tatıldı* “tadıldı”, *terildi* “biriktirildi”, *tügüldü* “düğümlendi”, *suçuldu* “çıkarıldı”, *sınaldı* “sınandı”, *suguldu* “çekildi”, *bıçıldı* “kesildi”, *bürüldü* “katlandı, büküldü”, *qaduldu* “dikildi”, *ayıldı* “söylendi”, *amrul-* “sükûnete kavuşmak”, *ayıl-* “söylenmek”, *bezel-* “süslemek”, *evdil-* “ele geçirilmek”, *yuqul-* “bulaşmak”, *ırgal-* “sallanmak”, *yıgrıl-* “büzülmek”, *yodul-* “silinmek”, *itsel-* “istenmek”, *karıl-* “karışmak”, *katıl-* “katılmak”, *taral-* “taranmak”, *yamal-* “yamanmak”, *öpül-* “öpülmek”, *ötel-* “çaba sarf etmek”, *yetrül-* “birleştirilmek, katılmak”, *yogrul-* “yoğrulmak”, *yewil-* “yetişmek”, *ütül-* “yakılmak”, *örül-* “örülmek”, *yörül-* “çözülmek”, *ezil-* “ezilmek”, *özel-* “ direniş göstermek”, *eşil-* “boşalmak”, *uwul-* “ufalanmak”, *tanul-* “buyurulmak”, *çigil-* “dügmelenmek”, *küçel-* “zorlanmak”, *kösel-* “uzatılmak”, *kewil-* “güçten düşmek”, *çertil-* “kaybolmak, uzaklaşmak”, *tetrül-* “döndürülmek”, *kigrül-* “getirilmek”, *tüwşel-* “karıştırılmak”, *kargal-* “lanetlenmek”, *yopal-* “bırakılmak”, *yuşul-* “fışkırılmak”, *yalal-* “suçlanmak”, *yölel-* “desteklenmek”, *yünil-* “traş edilmek”, *qarıldı* “karıştırıldı”, *qızıldı* “katlandı”, *kedildi* “giyildi”, *kösüldü* “uzatıldı”, *münüldü* “binildi”, *algal-* “almak”... Bu kullanımın yarattığı anlam bazen *-(I)l-/-(U)l-* yerine *-(I)n-*, *-(U)n-* kullanımıyla da sağlanır: *Bitig bitindi*. “Kitap yazıldı.” *Er itindi*. “Adam itildi.” *Basındı* “bunalttı”, *boşındı* “serbest bırakıldı, çözüldü”, *boqundı* “toplandı”, *kömündü* “gömüldü”, *küwendü* “özüldü”, *köşindi* “çekildi”, *közündü* “görüldü”, *tamındı* “sızdırıldı”, *tizindi* “dizildi”, *tilindi* “kesildi”, *qurındı* “kurutuldu”, *saçındı* “saçıldı”, *sagındı* “sağıldı”... Bir diğer görevi geçişsiz eylemlerden meçhul eylemler meydana getirmektir: *Ol yerge barıldı*. “O yere varıldı.” *O neng körüldü*. “O şey görüldü.” Bu ekin bir diğer görevi de bağımsız eylemler meydana getirmektir: *Ülüg tirildi*. “Ölü dirildi.” *Süt soguldu*. “Süt çekildi.”...

Alp Er Tunga öldü mi?

Alp er Tunga (Afrasiyab) öldü mü?

İsiz ajun kaldı mı?   Kötü dünya kaldı mı?
Özlek öcin aldı mı?   Felek öcün aldı mı?
Emdi yürek yırtılır   Şimdi yürek yırtılır

-(I)n-/(U)n- : -(I)n-/(U)n- eki birtakım görevlere sahiptir:

1) Edenin eylemi bağımsız bir biçimde ve kimsenin yardımını almadan icra ettiğini ya da icra ediyormuş gibi yaptığını ifade eder: *Ol ewke barındı*. “O, eve gidiyormuş gibi göründü.” *Er özinge yemiş ewdindi*. “Adam kendisi için yemiş topladı ya da topluyormuş gibi göründü.” *Er suw keçüندی*. “Adam kendini suyu geçer gibi gösterdi.” *Er atın satındı*. “Adam atını satar gibi göründü.” *Er özinge suw süzüندی*. “Adam kendine su süzer gibi göründü.”, *Üdrüندی* “seçilmiş”, *ulandı* “birleştirdi”, *ilendi* “sitem etmek”, *uwundı* “ufalamak”, *tuşandı* “dolaştı”, *kısındı* “sıkı davranmak, cimri kişiler için kullanılır.” *Kurındı* “kurutmak”, *köşüندی* “saklanmak”, *kölüندی* “bağlanmak, hissizleşmek”, *iskendi* “kopardı”, *yonıندی* “yontuldu”...

2) Edenin başkalarını dikkate almayarak eylemi tek başına icra ettiğini ifade eder: *Er almin alındı*. “Adam alacağını kendi başına aldı.” *Ol tariğ tarıندی*. “O, kendisi için kendi başına tohum ekti.” *Uragut un elğendi*. “Kadın kendisi için uneledi.”...

3) Anılan bu anlamlardan hiçbirini ifade etmeyen yalın eylemler içerir: *Tewey kewşendi*. “Deve geviş getirdi.” *Tengrike tapıندی*. “Cenâb-ı Hakk’a ibadet etti.”...

Awlalur özüüm anıg tuzınga   Gözüüm onun güzelliğiyle avlanır

Emlelür közüüm anıg tozınga   Gözüüm onun ayağının tozuyla iyileşir

4) Bu anlamdaki fiiller fâilin işi yapmış gibi görünmesini ifade eder. Genellikle *-la* ekiyle türemiş tabanlardan yapılmaktadır: *Ol bu yarmakıg azlandı*. “O bu parayı azımsadı, az gördü.” *Ol er bu ogurda barmakka isıglendi*. “O adam gitmek için vakti sıcak buldu.” *Ol bu atıg kızlandı*. “O bu atı pahalı buldu.” *Ol etmekni kuruglandı*. “O ekmeği kuru buldu.” *Çalpuşlandı* “bulaştı, bulandı”, *tüşgünlendi* “kaplandı”, *törkünlendi* “konaklandı”, *torpunlandı* “araştırıldı”, *türmeklendi* “dürümlendi”, *suvıglandı* “sulu bulmak”, *bogmaklandı* “iliklendi”, *monçuqlandı* “boncuklandı”...

5) Bu ek aynı zamanda dönüşlü fiiller de yapmaktadır: *İtindi* “süründü”, *odundi* “uyandı”, *i-* “bağlamak”; *i-n-* “yere inmek” yani yukarıdaki bir nesnenin yere bağlanması. *Taran* “kendi kendini taramak”...

6) Pasif fiiller de yapmaktadır: *Közün* “görölmek”, *açlın* “açılmak”, *süzlün* “süzölmek”, *tizlin* “dizölmek”, *üzlün* “kopmak”...

-(I)k- : *-(I)k-* eki, hem fiilden hem de isimden fiil türeten istisna bir ektir. Birtakım kelimelere gelerek onları fiil yapan *-(I)k-* iki türölüdür: Birincisi, özneyi etki altında bırakan, alt eden bir eylem oluştururlar: *Bassıktı er.* “Adam gece basıldı.” *Er açıktı.* “Adam acıktı.” *Sanç-* “dürtmek, sokmak, yenmek”; *sançık-* “vurulmak, yerilmek, sancılmak” *uk-* “anlamak”, *yuduk-* “kuraklıktan arıklamak”, *soyuk-* “soyulmak”, *sezik-* “sezmek”, *savruk-* “savrulmak”, *turuk-* “durmak, toplanmak”, *arsık-* “aldatılmak”... İkincisi bir eylem kökleri öbeği oluştururlar: *Er balıktı.* “Adam yaralandı.”...

-mA-: Hacıeminoğlu'na göre *-mA-* eki fiil kök ve gövdelerine gelir ve Türkçe'de menfi fiiller yapar: *Armadı* “usanmak”, *yermeydi* “yermeydi”, *idma* “serbest bırakılmış”...

1.2. İşteş Eylemler

Bir işin birden çok kişi tarafından işlenmiş olduğunu bildiren bir ektir. Sadece bu anlama gelmemektedir. Aşağıda sıraladığımız görevler bir diğey kullanım alanlarıdır. Bundan başka *-(I)ş-/(U)ş-* eklerinin birtakım görevleri vardır:

-(I)ş-/(U)ş- ekinin diğey fonksiyonları ise şu şekildedir:

1) Eylemin icrası sırasında yardım etme anlamını taşır: *Ol manga ton tikişdi.* “O bana giysiyi dikmekte yardım etti.” *Ol manga yük kötrüştü.* “O bana yük götürmekte yardım etti.” *Ag-* “yükselmek, yukarı çıkmak”; *agış* “yükseğe çıkmakta yardım etmek”, *al-* “almak”; *alış* “alacak almakta yardım etmek”, *beze-* “süslemek”; *bezeş-* “süslemekte birbirine yardım etmek”, *ek-* “tohum ekmek”; *ekiş-* “tohum ekmekte yardım etmek”, *kuyuş-* “suyu boşaltmakta yardım etmek”, *sayraş-* “karşılıklı sayıklamak”, *tamış-* “damlamak”, *küpiş-* “dikmekte yardım etmek”, *kar-* “karmak” *kariş-* “katılmak, karışmak”, *katış-* “katılmak”, *kuç-* “sarılmak”; *kuçuş-* “kucaklaşmak”, *sanra-* “sayıklamak, saçmalamak”; *sanruş-* “hep birlikte saçmalamak”, *tanglaş-* “hep birlikte şaşmak”, *beküş-* “sağlamlaşmak”, *bögüş-* “bent çekme işinde yardım etmek”, *ukuş-* “hep birlikte anlamak”, *üzüş-* “üzüm toplama işinde yardım etme”, *Ol menig birle at ozuşdi.* “O benimle at yarışında boy ölçüştü.” *Asış-* “asmakta yardım etmek”, *Ol manga yıp esiştü.* “O bana ipi çekmekte yardım etti.” *Uwuş-* “ufalama işinde yardım etmek”, *ekiş-* “tohum ekmekte yardım etme”, *ögiş-* “birbirini övme”, *igeş-* “karşılıklı güvenmek”, *egeşdi* “itiştü, hırlandı” *Ekki bugra egeşür otra kökegün yançılır.* “İki deve çarpışır aralarında gök sinek ezilir.” Bu atasözü iki beyin savaşı sırasında sonuçta hep

zayıfların öldüğünü belirtmek için kullanılır. *Amuşdı* “azarlandı ya da suçlandı” *yüdüşdı* “yükleştii”, *yulgaşdı* “kazındı, sıyrıldı”, *yıdlaştı* “koklaştı”...

2) Eylemin icrası konusunda bu işte kimin daha hünerli, daha cesaretli, daha güçlü, olduğunu görmek için yarışma, boy ölçüşme anlamı taşır: *Ol menig birle çalıştı*. “O, benimle güreştii.” *O menig birle segrışdı*. “O, benimle atlamakta yarıştı.” *Tügüş-* “düğmeleme konusunda yarış yapma”, *telış-* “delme işinde yardım etme”...

3) *Ada lam* ve *şın* eklendiğinde ad, şans oyunları, yarış ya da ok atmada ortaya konan bahsin adı olur: *Oynadım atlaşu*. “Ortaya bahis olarak bir at koyarak oynadım.” *Oynadım altunlaşu*. “Altını ödül koyarak ödül oynadım.” *Kişi sözleşü yılqı yıdlaşu*. “İnsan konuşarak, hayvan koklaşarak anlaşır.” *Iglaş-* “ağlaşmak”, *emleş-* “birbirini tedavi etmek”, *imleş-* “işaret etmek, dikkat çekmek”, *üpleş-* “yağmalamakta yarış etmek”, *elgeş-* “eleme işinde rekabet etmek”, *ikleş-* “bu bir şeyi ortaklaşa bir biçimde ayakla çiğneme ya da bir insan topluluğunun belli bir iş üzerine uzlaşması anlamını taşır.” *Tökleş-* “dökülmek, akmak”, *sözleş-* “konuşmak”, *sawlaş-* “karşılıklı söyleşmek”, *kizleş-* “birbirinde gizlemek”, *kezleş-* “oku gezlemekte meydan okumak”, *çarlaş-* “ağlaşmak”, *çekleş-* “birlikte kura çekmek”, *sarlaş-* “sarık sarmakta yardım etmek”, *saglaş-* “bir diğerine karşı kendini korumak”, *kesleş-* “ayrılmak”...

4) İfade edilen bu anlamların hiçbirini taşımayan yalın bir eylem olarak görülür: *Kemişdi nengni*. “O, bir şeyi fırlattı.” *İş burbaşdı*. “İş karıştı.” Bu ek kelimenin kökündedir.

Alplar arıg alqışur   *Yiğitler birbirini mahvediyor*
Küç bir qılıp arqaşur   *Güç birleştirip arka veriyor*
Bir bir üze alqaşur   *Birbirlerini övmekte elbirliği ediyorlar*
Edgermedip oq atar   *Ölüme aldırmaksızın her biri ok atar*

5) Bir hâlin oluşmasını anlatan bu fiiller dönüşlü çatı görünümündedir. *Isış-* “kendi kendine ısınmak”, *semiş-* “semizlemek”, *tü-* “bağlamak”; *tüş-* “düşmek”; yani yukarıdan bırakılan bir cismin yere bağlanması.

6) Bu ek anlamı pekiştirmek ve hareketin kendi kendine olduğunu göstermektedir. *Süzlüş-* “kendi kendine süzölmek”, *sarkış-* “sürekli ve çok damlatmak”...

7) İki fâilin birbirine karşı hareket etmesi de bu ekin işlevinden biridir. *Alk-* “yok etmek”; *alkış-* “birbirini yok etmek”, *ar-* “aldatmak”; *arış-* “birbirini aldatmak”, *korkuş-*

“birbirinden korkmak”, *köş-* “bağlamak”, *küdüş-* “bekleşmek”, *öçeş-* “birbiri ile yarış etmek”, *pusuş-* “birbirine pusu kurmak”...

-sA- : Hacıeminoğlu'na göre *-sA-* eki iki üç harfli isimlere geldiği gibi üç harfli fiillere de gelmektedir. Böyle kipler için henüz yapılmadığını fakat yapılmak istendiğini ve işleyenin o işi yapmak dileğinde olduğunu bildirir. *Er kızın öpsedi.* “Adam kızını öpmek istedi.” *Ol tengrige kirtginsedi.* “O, Tanrı'nın birliğini açıkça söylemek istedi.” *Ol ewke barıgsadı.* “O kimse eve varmak istedi.” *aşsa-* “aşmak istemek”, *emse-* “emmek istemek”, *ötse-* “geçmek istemek”, *ölse-* “ölmek istemek”, *ewse-* “acele etmek istemek”, *ılsa-* “inmek istemek”, *uçursa* “uçmak istemek”, *atsa-* “atmak istemek”, *itse-* “yuvarlamak istemek”, *ıdsa-* “yollamak istemek”, *içse-* “içmek istemek”, *alsa-* “almak istemek”, *ursa-* “vurmak istemek”, *çapsa-* “yüzmek istemek”, *sürse-* “sürmek istemek”, *yadsa-* “yaymak istemek”, *yetse-* “yetişmek istemek”, *yazsa-* “yazmak istemek”, *yaşsa-* “saklanmak istemek”, *yuwsa-* “yuvarlamak istemek”, *yowsa-* “paylaşmak istemek”, *üzse-* “kesmek istemek”, *agsa-* “tırmanmak, yükselmek istemek”, *yıqsadı* “yıkma istedi”, *yodsadı* “silmeyi istedi”, *uqsa-* “anlamak istemek”, *egse-* “eğmeyi arzulamak”, *ögse-* “övmek istedi”, *ükse-* “biriktirmek istemek”, *kedürse-* “giydirmek istemek”, *ense-* “inmek istemek”, *Men seni körüksedim.* “Ben seni görmek istedim.” *Ol andın yarmak alıgsadı.* “O, ondan para almak istedi.” Arzu etmek anlamının bu ekten çıkarılması Türklerin: ‘Bir şey saydı’ demek olan ‘sadı nengni’ sözünden alınmıştır. Sanki isteyen, o işi kendi dilekleri arasında saymış da onu dilemiş. Nitekim “er suwsadı” denir ki “adam susadı” demektir. *-se* ekindeki *e*'nin *i*'ye çevrilmesi sonucu anlam değişir. Kendisine nispet olunan nesnenin hâlini, tabiatını alır; bulunduğu hâlden başka hâle döndüğünü gösterir: *Süçik suwsıdı.* “Şarap sulandı.” gibi...

-(I)ms(I)n- : Hacıeminoğlu'na göre *-(I)ms(I)n-* eki kelimeye bir şeyi yapıyormuş gibi görünme anlamı katmaktadır. *Ol bıçek bilemsindi.* “O, gerçekte bilememesine karşın, bıçağı biliyormuş gibi göründü.” *Ol andın neng tilemsindi.* “O, ondan bir şey diliyormuş gibi göründü.” Bu eylemlerin kökleri *tile:* ara, *bile:* bile'dir. Diğer örnekler ise şöyledir: *Ol ewke barımsındı.* “O, eve gidiyormuş gibi göründü.” *Ol yarmaq terimsindi.* “O, para topluyormuş gibi göründü.” *Ol anıg yazuqın keçrümsindi.* “O, onun günahını affedi yormuş gibi göründü.” *Tarımsın-* “tohumu ekiyormuş gibi görünmek”, *kelimsin-* “geliyormuş gibi görünmek”, *külümsin-* “gülüyormuş gibi görünmek”, *turumsın-* “kalkıyormuş gibi görünmek”, *qarımsın-* “nefesi kesiliyormuş gibi görünmek”, *kirimsin-* “giri yormuş gibi görünmek”, *terimsin-* “topluyormuş gibi görünmek”, *qaçrumsın-* “kaçı yormuş gibi görünmek”, *suwgarımsın-* “su veriyormuş gibi görünmek”, *tilimsin-* “dili yormuş gibi görünmek”, *bilimsin-* “bili yormuş gibi

görünmek”, *yemsin-* “yiyormuş gibi görünmek”, *todgurumsın-* “dozuruyormuş gibi görünmek”... Necmettin Hacıeminoğlu *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı eserinde, Kaşgarlı Mahmut’un aksine bu ekin isimden fiil türeten ek olduğunu savunmaktadır. Kaşgarlı Mahmut, fiilden fiil türeten *-sın-/-sin-* ekini de bu kategoriye koymaktadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmada tarama, tespit ve gruplandırma yöntemleri kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut’un *Dîvânü Lügâti’t-Türk* adlı eserindeki fiilden fiil yapan ekler, tarama ve tespit yöntemleri ile belirlenmiştir. Belirlenen fiiller, hakkında açıklamalar yapılmıştır. Ulaşılan fiiller kategorize edilmiştir.

3. BULGULAR

Toplam 16 ek tespit edilmiş ve bu eklerin bir kısmının işlek bir kısmının ise fonksiyon bakımından pek fazla işlek olmadığı görülmüştür. Bir kısım eklerin ise fonetik değişimlere uğrayarak varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Ayrıca bu eklerin farklı fonetik varyantları bulunmaktadır.

-(I)t-, *-r-*, *-(U)r-*, *-Dır-/-Dur-*, *-(I)l-/--(U)l-*, *-(I)ş-/--(U)ş-* eklerinin Eski Türkçede kullanılan fiilden fiil yapan ekler olduğu ve günümüzde de işlekliliğini koruduğu görülmüştür.

-A-, *-d-/-z-*, *-(I)r-/--(U)r-*, *-gAr-*, *-(I)k-*, *-mA-*, *-(I)ms(I)n-*, *-(I)n-/--(U)n-* fiilden fiil yapan eklerin Eski Türkçede işlek olurken günümüzde ise kullanımını azalmıştır.

-Ar-, *-sA-* fiilden fiil yapan eklerin Eski Türkçede oldukça işlek olan ekler olduğu ancak günümüzde kullanımını azalan fiilden fiil yapan ekler olduğu görülmüştür.

Dîvânü Lügâti’t-Türk’te ulaşılan fiilden fiil yapan eklerin fonksiyonları Tablo 2.’de ifade edilmiştir:

-(I)t-, *-r-*, *-(U)r-*, *-Dır-/-Dur-*, *-(I)l-/--(U)n* , *-(I)ş-/--(U)ş-* fiilden fiil yapan eklerinin işlek; *-A-*, *-d-/-z-*, *-(I)r-/--(U)r-*, *-gAr-*, *-(I)k-*, *-mA-*, *-(I)ms(I)n-* fiilden fiil yapan eklerinin işlek olmayan; *-Ar-*, *-sA-* fiilden fiil yapan eklerinin pek işlek olmayan olduğu görülmüştür. Eserde yer alan fiilden fiil yapan eklerin işlek olma durumu Tablo 3.’te gösterilmiştir.

Tablolar ve Şekiller**Tablo 1.** Dîvânü Lügâti't-Türk'te Tespit Edilen Ekler

1. -(I)t-
2. -r-
3. -A-
4. -Ar-
5. -d-/-z-
6. -(U)r-
7. -Dir-/-DÜr-
8. -(I)r-/(U)r-
9. -gAr-
10. -(I)l-/(U)l-
11. -(I)n-/(U)n-
12. -(I)k-
13. -mA-
14. -(I)ş-/(U)ş-
15. -sA-
16. -(I)ms(I)n-

Tablo 2. Dîvânü Lügâti't-Türk'te Yer Alan Fiilden Fiil Yapan Eklerin Fonksiyonları

FİILDEN FİİL YAPAN EKLER	EKLERİN FONKSİYONLARI
1.-(I)t-	Fiilleri ettirgen yapma
2.-r-	Fiilleri ettirgen yapma
3.-A-	Anlamı pekiştirme
4.-Ar-	Fiilleri ettirgen yapma
5.-d-/-z-	Anlamı pekiştirme
6. -(U)r-	Geçişsiz bir fiil geçişli yapma
7.-Dir-/-DÜr-	Geçişsiz bir fiil geçişli yapma
8.-(I)r-/(U)r-	Geçişsiz bir fiil geçişli yapma

9.-gAr-	Geçişsiz fiil tabanlarından geçişli, geçişli tabanlardan da ettirgen fiil yapma
10.-(I)l-/(U)l-	Fiilleri edilgen yapma, geçişsiz eylemlerden meçhul eylemler meydana getirme
11.-(I)n-/(U)n-	Bağımsız fiil yapma, fiili tek başına yapma anlamı katma, yalın fiil olma, işi yapmış gibi görünme anlamı katma, dönüşlü fiil yapma, pasif fiil yapma
12.-(I)k-	Özneyi etki altında bırakma anlamı katma
13.-mA-	Menfi fiil yapma
14.-(I)ş-/(U)ş-	Birine yardım etme anlamı katma, boy ölçüşme anlamı katma, insan topluluğunun belli bir iş üzerine uzlaşması anlamı katma, yalın fiil olma, dönüşlü çatı görünümünde olma, anlamı pekiştirme, İki failin birbirine karşı hareket etmesi
15.-sA-	İşin henüz yapılmadığını fakat yapılmak istendiği anlamı katma
16.-(I)ms(I)n-	Bir şeyi yapıyormuş gibi görünme anlamı katma

Tablo 3. Dîvânü Lügâti't-Türk'te Yer Alan Fiilden Fiil Yapan Eklerin İşlek Olma Durumu

İşlek	İşlek Olmayan	Pek İşlek Olmayan
1. -(I)t-	1.-A-	1. -Ar-
2. -r-	2.-d-/-z-	2.-sA-
3. -(U)r-	3.-(I)r-/(U)r-	
4. -Dır-/-Dur-	4.-gAr-	
5. -(I)l-/(U)n	5.-(I)k-	
6. -(I)ş-/(U)ş-	6.-mA-	
	7.-(I)ms(I)n-	

SONUÇ

Çalışmada Kaşgarlı Mahmut'un *Dîvânü Lügâti 't-Türk* adlı eserinde yer alan fiilden fiil yapan ekler tespit edilmiş ve bu eklerin fonksiyonları örnek sözcükler üzerinde durularak verilmiştir.

Dîvânü Lügâti 't-Türk'te yer alan fiilden fiil yapan eklerin; *fiilleri ettirgen yapma*, *anlamı pekiştirme*, *geçişsiz bir fiil geçişli yapma*, *geçişsiz fiil tabanlarından geçişli*, *geçişli tabanlardan da ettirgen fiil yapma*, *fiilleri edilgen yapma*, *bağımsız fiil yapma*, *fiili tek başına yapma anlamı katma*, *yalın fiil olma*, *işi yapmış gibi görünme anlamı katma*, *dönüşlü fiil yapma*, *pasif fiil yapma*, *özneyi etki altında bırakma anlamı katma*, *menfi fiil yapma*, *birine yardım etme anlamı katma*, *boy ölçüşme anlamı katma*, *insan topluluğunun belli bir iş üzerine uzlaşması anlamı katma*, *yalın fiil olma*, *dönüşlü çatı görünümünde olma*, *anlamı pekiştirme*, *iki failin birbirine karşı hareket etmesi*, *işin henüz yapılmadığını fakat yapılmak istendiği anlamı katma*, *bir şeyi yapıyormuş gibi görünme anlamı katma*, şeklinde fonksiyonlarının olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada incelenen fiilden fiil yapan eklerin art zamanlı bir biçimde analiz edilmesi, eklerin işlevliği noktasında fikir sahibi olunmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2008). *Bin yıl önce bin yıl sonra Kaşgarlı Mahmut ve Dîvânü Lügâti 't- Türk*. Türk Dil Kurumu.
- Atalay, B. (1998a). *Dîvânü Lügâti 't- Türk -I-*. Türk Dil Kurumu.
- Atalay, B. (1998b). *Dîvânü Lügâti 't- Türk -II-*. Türk Dil Kurumu.
- Atalay, B. (1999). *Dîvânü Lügâti 't- Türk -III-*. Türk Dil Kurumu.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk dili tarihi*. Alfa.
- Demir, N. & Yılmaz, E. (2014). *Türk dili el kitabı*. Grafik.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2015). *Dîvânü Lügâti 't- Türk (Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri -fiil*. Gazi Üniversitesi.
- Ercilasun, A. B. (2015). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Akçağ.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak.
- Gencan, T. N. (1979). *Dil bilgisi*. Türk Dil Kurumu.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu.
- Huncan, Ö. S. (2015). *Türk hakanlığı – Karahanlılar*. Paradigma.

Kaçalin, M. S. (2008). Kâşgarî'nin doğumunun bininci yıldönümü dolayısıyla. *Türk Edebiyatı*, 420, 43-47.

Karahan, L. (2012). *Türkçede söz dizimi*. Akçağ.

Koç, F. (2020). Fatıha Tefsiri'ndeki fiillerin semantik açıdan değerlendirilmesi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9 (22), 195-209.

Korkmaz, Z. (1995). *Kaşgarlı Mahmut ve Divânu Lûgati 't- Türk*. Türk Dil Kurumu.

Korkmaz, Z. (1995). *Türk dili üzerine araştırmalar*. Türk Dil Kurumu.

Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu.

Tekin, T. (1989). *Divânu Lûgati 't- Türk'teki manzum parçalar*. Türk Dil Kurumu.

Türk, O. & Koç F. (2021). Gözene köyü ağzında oyun, mevsim, yemek ve gıda ile ilgili kültürel unsurlara ait söz varlığı. *International Journal of Filologia*, 4 (6), 20-27.

Türk, O. (2020). Kültürel Miras Olarak Hayvanların Atasözlerimize Kattıkları Anlam Üzerine Bir Değerlendirme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 11 (44), 320-334.

Yavuz, S. (2013). Divânü Lügâti't-Türk'teki akrabalık adları ve bu adların Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları. *Ekev Akademi Dergisi*, 17(16), 345-360.